

Ptice v glasbi

Petje ptic je eden od najlepših zvokov v naravi, ki mu vsi radi prisluhnemo še posebej spomladi, ko svatovsko prepevanje ptic naznanja pomlad. Nič presenetljivega torej, da so ravno ptice s svojim lepim in raznovrstnim petjem navdihnile številne skladatelje, da so zvoke iz narave prenesli na notno črtovje oz. glasbo. Nastale so prav neverjetne glasbene stvaritve, ki opisujejo razpoloženje človeka ob opazovanju ali poslušanju ptice, ko se ta spomladi vrne s prezimovališč v naše kraje ali pa nas jeseni zapušča. Nekaterim glasbenim ustvarjalcem je bil izziv oponašanje ptičjega napeva s pomočjo glasbenih instrumentov ali glasu, spet tretji pa so bili tako iznajdljivi, da so v glasbeno delo vključili kar prave posnetke ptic iz narave.

Ko ptice pozorneje poslušamo, slišimo večinoma dolg, kompleksen napev samca, izjemoma samice, čemur pravimo svatovsko petje. V času razmnoževanja, spomladi in poleti, je ta napev ključen za preživetje. Z njim samci vabijo samico ali več samic k sebi, obenem pa z njim s svoje ga območja odganjajo druge samce. Ptičje petje je torej ljubezenska romanca in srdita grožnja hkrati, čeprav v ušesih ljudi seveda pomeni samo nekaj lepega. Pozornejši poslušalec pa bo slišal tudi kratko, enostavno oglašanje ptic, ki mu pravimo klic in ga lahko proizvajata oba spola v vsakem letnem času. Klice ptice uporabljajo med sporazumevanjem za hrano, ob zamenjavi partnerja pri valitvi, za vzdrževanje stikov med letenjem v jati ipd. Ptice torej ne pojejo zaradi navala čustev (veselja, žalosti, strahu ...), kot to delamo ljudje, temveč ima pri njih petje le vlogo sporazumevanja, enako kakor za nas govor.

Se je človeško petje oziroma govor res razvil iz oponašanja ptičjega petja?

Že veliki raziskovalec Charles Darwin se je v 19. stoletju spraševal, kako so ljudje iznašli govor. Razmišljal je, da bi lahko izviral iz petja, to pa naj bi spodbudilo nastanek besed, ki izražajo različna zapletena čustva. Raziskovalci, tako biologi kot lingvisti, pravijo, da je bil Darwin s svojim razmišljanjem na pravi poti. Človeški jezik je nastal iz dveh oblik komunikacije, ki jih najdemo v živalskem kraljestvu: prvič, iz zapletenih pesmi ptic, ki spominjajo na pisano paletu čustev, in drugič, iz kratkih slišnih sporočil, ki pomenijo informacije, kar najdemo pri opicah. V nekem trenutku, v obdobju pred 50.000 in 80.000 leti, so ljudje ti dve vrsti izražanja združili v edinstveno prefinjeno obliko jezika. Naša vrsta lahko sporoča bistvene informacije, tako kot opice, toda kot ptice imamo tudi melodično sposobnost, da sestavljamo neskončen niz besed (kot raznovrstno petje). Dejansko so raziskovalci dokazali, da so ljudje najprej peli, kot je razmišljal Darwin, nato pa jim je v te pesmi uspelo vključiti posebne leksikalne elemente, s katerimi so tudi nekaj sporočali.

Nobena druga žival ni navdihnila toliko skladateljev kot ravno ptice

Že v daljni preteklosti so ljudje občudovali lepo, barvito perje ptic in uživali ob poslušanju njihovega petja. Nobena druga žival ni navdihnila toliko skladateljev kot ravno ptice s svojimi lepimi in raznovrstnimi pesmimi. V zahodni klasični glasbi se ptice pojavljajo vsaj od 14. stoletja, ko so skladatelji ptice in ptičje petje začeli posnemati ali uporabljati v svojih delih. Jean Vaillant je denimo v 14. stoletju v skladbi *Velikokrat* (*Par maintes foys*) z vokalom in instrumenti zelo zgovorno posnemal ptičje oglašanje. Gre za verjetno eno od najpriljubljenejših del tistega časa, ki so ga večkrat prepisali in se je tako ohranilo kar v devetih virih.

Priljubljena skladba *Velikokrat* z imitacijo ptičjega petja za zbor iz 14. stoletja Jeana Vaillanta

V 16. stoletju pa je denimo renesančni skladatelj Clément Janequin vključil oponašanje ptic v simpatičen šanson *Pesem ptic* (*Le Chant Des Oiseaux*). Zborovskim pevcem je napisal prelivajoče se pevske linije, ki pripovedujejo zgodbo o ptičjem petju in pticah, ki po dolgem zimskem snu prebudijo človeško srce. Skladatelj je zelo nazorno glasbeno ilustriral tri ptice: kosa, slavca in kukavico.

Clément Janequin je v šansonu *Pesem ptic* za mešani zbor vključil petje kosa, slavca in kukavice.

Tudi renesančni skladatelj slovenskega rodu Iacob Handl Gallus je v 16. stoletju napisal skladbo *Gos je velika* (*Anseris est giga*), v kateri zborovski pevci zelo nazorno in prepoznavno oponašajo kukavico, vrano in gos.

Iacob Handl Gallus je v 16. stoletju v skladbi za mešani zbor *Gos je velika* oponašal kukavico, vrano in gos.

Tudi barok in njegovi predstavniki so prestregli z raznovrstno glasbeno paletu ptičjih oglašanj. Ne moremo mimo *Zaljubljenega slavčka* (*Le rossignol en amour*), skladbo za čembalo francoskega clavecinista François Couperina, v kateri na igriv način z okraski opisuje slavčevu petje. Prijubljeni so tudi Vivaldijev koncert za flavto *Lišček* (*Il Gardellino*), suita za čembalo *Kukavica* (*Le coucou*) Louisa-Clauda Daquina, suita za čembalo *Slavec* (*Rossignolo: Imitatione del medesimo uccello*) italijanskega organista in komponista Alessandra Pogliettija idr. Tudi skladatelji glasbenih obdobj, ki so sledila, so motive ptičjega petja vnašali v svoje glasbene stvaritve.

Petje rumenega strnada iz narave.

Zagotovo je vsem poznan motiv iz uvoda znane 5. simfonije skladatelja Ludwiga van Beethovna. Ornitologi in ljubitelji ptic, ki dobro poznamo petje rumenega strnada (na sliki), si v uvodnem motivu zlahka predstavljamo strnadovo petje, zapisano v notah, in možno je, da je tudi skladatelj idejo dobil ob poslušanju petja rumenega strnada.

Mogoče je pa petje rumenega strnada navdihnilo klasicističnega skladatelja Ludwiga van Beethovna v 5. simfoniji.

Katere ptice so skladatelji največkrat upodobili v skladbah

Ptici, ki sta pritegnili največ pozornosti skladateljev, sta zagotovo kukavica s svojim enostavnim, značilnim petjem v tercah, in slavec, ki v ljudskem svetu velja za enega od najboljših pevcev med pticami.

Petje kukavice iz narave

Kukavica

Kukavica je pogosta gozdna gneznilka pri nas in v Evropi, kar je poleg enostavne pesmi gotovo bil razlog za pogostejše vključevanje njenega petja v glasbo. Ker je selivka, k nam prileti v aprilu in boje-

»Pernati orkester«:

1 kukavica (prejšnja stran)

2 rumeni strnad

3 slavec

fotografije: Wikipedija

viti samci takoj začnejo glasno prepevati svojo dvozložno in zelo glasno pesem ter vabiti samice. Značilni kukavičji kuku se je preliv v mnoge pesmi, tudi v vsem znano slovensko ljudsko pesem *Slišala sem ptičko pet, zapela je kuku*. Kukavičje petje pa je zelo priljubljeno tudi v skladbah za orkester. Poziv kukavice slišimo v *Simfoniji št. 1* skladatelja Gustava Mahlerja, ki je v svojih zgodnjih letih kot dirigent služboval v Ljubljani. Kukavičje petje je vodilni glas v prvem delu 1. simfonije in zaokroža prebujajočo se naravo. Toda Mahlerjeva kukavica je čudna ptica – njen dvonotni motiv je v padajoči kvarti namesto terci. Skladatelj si je torej privoščil nekaj umetniške svobode, pri čemer je glasbeno kukavičje petje vendarle še dovolj podobno petju kukavice v naravi.

Enostavno kukavičje petje, zapisano v Mahlerjevi Simfoniji št. 1 (od 2:33)

Prepoznaven kukavičji klic so v svojih delih upodobili tudi Antonio Vivaldi (*Koncert v A-duru za violino, godala in b. c.*, imenovan *Kukavica*), Ludwig van Beethoven (*Simfonija št. 6*, znana kot *Pastoralna simfonija*, 2. stavek), Camille Saint-Saens (suitsa *Živalski karneval*), Nikolaj Rimski-Korsakov (opera *Sneguljčica*), Frederick Delius (instrumentalna miniatūra *Klic prve kukavice spomladi*), Ottorino Respighi (suitsa *Ptice*), itd.

Slavec

Slavec je najglasnejša žvrgoleča ptica, ki poje ne le podnevi, temveč tudi ponoči. Redko ga vidimo, zato pa toliko pogosteje slišimo. Slavec je sicer malo trši zalogaj za oponašanje, a to glasbenikov ni odvrnilo od tega, da ne bi uglasbili njegovega petja. Skozi stoletja je nastala vrsta lepih in zelo različnih glasbenih del, ki jih je navdihnil najboljši ptičji pevec.

Slavec je znan kot eden od najboljših pevcev med pticami, zato je njegovo petje tako velikokrat uglasbeno. Na posnetku petje slavca v naravi.

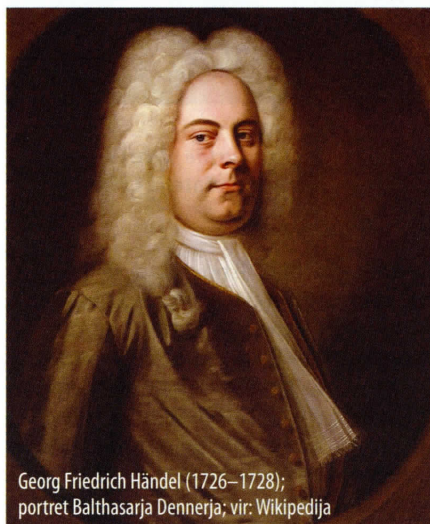
Slavčevo pesem so uglasbili skladatelji, kot so Händel v ariji *Sladka ptica* (*Sweet*

bird) v oratoriju *L'Allegro, il Penseroso ed il Moderato* in v »Slavčevem zboru« v oratoriju *Salomon*. Pojavi se v Rameaujevi operi *Hipolit*, Beethovnovi *Tretji simfoniji*. Slavec najdemo tudi v delih Glinke, Mendelssohna, Liszta, Balakireva, Griega, Granadosa, Ravela in Milhauda idr.

Italijanski skladatelj Ottorino Respighi je bil s svojim delom *Rimske pinije* verjetno eden od prvih, ki je uglasbil delo in vanj tudi vključil posnetek slavčevega petja iz narave. Njegova suitsa za manjši orkester *Ptice* je poskus prepisa ptičjega petja v notni zapis ter ponazoritev ptičjega vedenja, kot sta plahutanje s krili, praskanje ipd. Suitsa je razdeljena na pet delov: Preludij, Golob, Kokoš, Slavček in Kukavica.

Eden od najuspešnejših italijanskih simfoničnih skladateljev na prehodu iz 19. v 20. stoletje, Ottorino Respighi, je slavca uglasbil v suiti Ptice (od 10:40).

Georg Friedrich Händel (1726–1728); portret Balthasarja Dennerja; vir: Wikipedija

Baročni skladatelj Georg Friedrich Händel pa je v skladbi *Koncert za orgle in orkester št. 13*, »Kukavica in slavec«, glasbeno orisal in povezal celo obe priljubljeni ptici. V znanem glasbenem delu se »pogovarjata« kukavica s svojim flavtnim registrom, ki oponaša kukavičji kuku, in slavec, katerega petje je ponazorjeno s številnimi hitrimi notami.

Koncert za orgle in orkester št. 13, »Kukavica in slavec« (Allegro) skladatelja Georga Friedricha Händla (od 3:01 se v duetu oglasita kukavica in slavec).

Ptice so »rojeni« pevci, ljudje pa njihovi oponaševalci

Ljudje lahko nekatere ptičje vrste z enostavnejšim oglašanjem oponašamo z žvižganjem ali celo petjem. Recimo kukavico, veliko sinico, nekaj vrst sov itd. Nekateri izkušenejši ornitologi se tako s pticami lahko dejansko pogovarjajo za namene raziskovanja, saj jih ptice prepoznajo kot ptičje tekmece. Večino ptic pa je zaradi tako zahtevnega in raznolikega petja nemogoče oponašati. Lahko naredimo le nekakšen približek temu petju, a v njem ptica zagotovo ne bi prepoznala sporočila.

Danes napev ptice lahko kadarkoli poslušamo prek posnetkov na telefonu, tablici, računalniku ipd. Skladatelji starejših obdobij pa niso imeli na voljo posnetkov oglašanj ptic, s katerih bi lahko natančno prisluhli petju ptic, preden bi ga zapisali. Zelo verjetno so morali v naravi preživeti precej časa in natančno poslušati ptičje žvrgolenje, da so to lahko uglasbili v svojih delih. Poleg tega je bilo treba tudi dobro vedeti, kdaj in kje poje kakšna ptica. Slavec denimo pri nas poje le kratek čas, približno dva meseca, in ga je treba pravočasno »ujeti«, obenem pa vedeti, kje ga najti. Ob poslušanju glasbenih del nam je tudi jasno, da so skladatelji znali zelo dobro ločevati med žvrgolenjem slavca, črnoglavke in na primer kosa.

Med izjemnimi poznavalci ptic, ki se sam niti ni imenoval skladatelj, ampak ornitolog, je bil Olivier Messiaen, eden največjih francoskih skladateljev 20. stoletja. Po skladateljski navdih za svoja velika in svetovno znana glasbena dela se je skoraj ves čas zatekal k pticam in njihovim pesmim. Od leta 1960 je ptičje petje celo vtikal v vsako svojo skladbo, zaigrano z različnimi inštrumenti, in s tem v resno glasbo vpeljal tako imenovani stil oiseau (ptičji stil). Za svoje temeljno in svetovno znano delo *Katalog ptic* (*Catalogue d'Oiseaux*) je Olivier

»Pernati orkester«:

- 1 Bela pastirica
- 2 Poljski škrjanec, uglasben v enem izmed najlepših del v klasični glasbi, v skladbi *Škrjanček vzleti* Vaughana Williamsa, »leti vse više nad travniki«.

Fotografiji: Wikipedija

Messiaen napolnil na stotine zvezkov, v katere je zapisoval »nebesne zvoke« in jih imel kot osnovo za svoje skladbe. Napisal je tudi *Prebujanje ptic* (*Le réveil des oiseaux*), *Vrtna penica* (*La fauvette des jardins*), *Ekso-tične ptice* (*Oiseaux Exotiques*), če naštejemo le nekatera njegova znamenita dela, ki jih je navdihnilo prav ptičje petje.

Olivier Messiaen (1908–1992) je bil ornitolog in skladatelj. Očaran nad pticami in njihovim raznovrstnim petjem je postal po zaslugi svojega učitelja Dukasa, ki je svoje učence pozival, naj »poslušajo ptice«. Več o Messiaenu in podrobnejši oris njegovega cikla *Katalog ptic* s primerjavo ptičjega petja v naravi si lahko poslušate ob članku, objavljenem leta 2021 v spletni izdaji revije *Glasna*.

Druge vrste ptic v glasbi

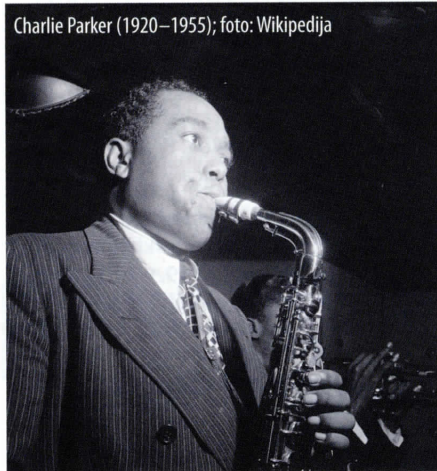
Skladatelji so poleg kukavice in slavca v glasbena dela vključevali tudi druge vrste ali skupine ptic, denimo kosa, raco, sinico, srako, žerjava idr. Do zdaj smo omenjali primere glasbenih del, v katerih so skladatelji oponašali petje ptic. Ptica ali njeno petje pa je v skladatelju lahko obudilo tudi neki spomin, spodbudilo čustvo, oživilo doživetje, razpoloženje ipd., ki jih je pretil v ubrane note ali akorde.

Veliko skladb, ki so opisovale občutke ob pticah, najdemo med slovenskimi ljudskimi pesmimi – *Pleši, pleši, črni kos*, *Čuk se je oženiil*, *Sinička se je usedla gor na drobno vejico*, *Mrzel veter tebe žene* ... V ljudskem izročilu je veliko vraž o pticah – nekatere oblju-

bljajo srečo in veselje, druge napovedujejo boleznii ali celo smrt.

Ptice so seveda zanimive tudi za jazzovske glasbenike. Med njimi je bil pred 100 leti rojeni znani saksofonist Charlie Parker (1920–1955), ki je imel celo vzdevek Bird (Ptič). V svojih skladbah z naslovi *Ornitologija* (*Ornithology*), *Ptica ujame črva* (*Bird Gets The Worm*), *Rajske ptice* (*Birds of Paradise*) ipd. je uglasbil in izjemno spretno igral hitre in tekoče melodične linije in z njimi poskušal glasbeno približati ptičji svet.

Charlie Parker (1920–1955); foto: Wikipedija

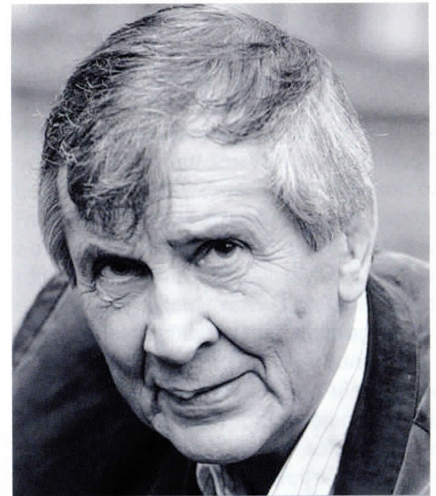
Suita za vrtno ptice (*Yardbird Suite*) skladatelja Charlieja Parkerja

Nekatere glasbenike novejšje dobe je prevzelo petje ptic iz narave takšno, kot je, in ga niso niti poskušali oponašati, ampak so v skladbe vključili kar realne posnetke ptičjega petja iz narave. Finski skladatelj Einojuhani Rautavaara je v svojih orkestralnih delih veliko uporabljal posneto ptičje petje in klice z Arktike, kot je »trobljenje« selecih se labodov, »kričanje« žerjavov in svatovsko prepevanje velikih škurhov, zato bi si lahko njegovo skladbo predstavljali tudi kot glasbeni oris Ljubljanskega barja.

Pesem Arktike (*Cantus Arcticus, Opus 61*) skladatelja Einojuhanija Rautavaare

Ob brskanju po glasbenih delih, ki so povezana s pticami, se izkaže, da je ptičje petje zanimivo tako za klasične kot tudi glasbe-

Einojuhani Rautavaara (1928–2016); foto: Wikipedija

nike zabavne glasbe. Celo svetovno znana angleška skupina Pink Floyd je na svoj album iz leta 1969 vključila ptičje zvočne posnetke.

Travniki Grantchestra (*Grantchester Meadows*) – Pink Floyd

Ptičje petje prevzema ljudi s pestro paleto občutkov, predvsem pa z neizmerno lepoto, ki jo lahko poslušamo med čarobnimi sprehodi »v pojočem gozdu« ali pa prelite skozi skladateljske genije v umetne harmonije. Vabljeni, da se na sprehodih naučijete raznovrstnega žvrgolenja ptic, ki je najlepše ravno v pomladnih mesecih, ali pa prisluhnete kateremu od glasbenih del, ki ga je navdihovalo ptičje petje.

Eno od najlepših del v klasični glasbi je skladba Škrjanček vzleti (*The Lark Ascending*) skladatelja Vaughana Williamsa. Poznavalec ptic si med solom violine zlahka predstavlja zelo značilen let škrjanca v nebo v času svatovanja, kar je zelo verjetno očaralo tudi Williamsa.

Gotovo naši dedki in babice ter tudi starši opažajo, da je danes petje ptic drugačno. Zaradi človeškega brezbriznega poseganja v naravo je žal utihnila že marsikatera ptičja pesem. Zato smo danes močno prikrajšani za še večji pernatii orkester.

Petra Vrh Vrezec